

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon

Veysel Ayhan

Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atf için: Ayhan, Veysel, “Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 20 (Kış 2009), s. 155-178.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon

Veysel AYHAN*

ÖZET

Petrol ve doğal gaz tüketiminde AB'nin ithal kaynaklara olan bağımlılığının sürekli artması, Birlik içerisinde ciddi bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. AB'nin artan enerji ithalatını hangi bölgelerden ve hangi yöntemlerle karşılayacağı sorusu daha da önem kazanmaktadır. Dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervleri Orta Doğu, Kuzey Afrika ve içerisinde Rusya'nın da yer aldığı Hazar Havzası'nda bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin enerji arz güvenliği politikasında önemli bir rol oynayacağı hususu veriler ile tartışmaya açılmaktadır. Türkiye'nin, Orta Doğu ve Hazar Havzası'nın yanı sıra, Afrika enerji kaynaklarının da AB'ye güvenli bir şekilde taşınmasında kilit ülke olabileceği tezi irdelenmektedir. Araştırmanın ilk kısmı, dünya enerji kaynaklarının bölgesel ve ülkesel dağılımını dikkate alarak; AB'nin petrol ve doğal gaz tüketimi, üretimi ve arz güvenliğine yönelik kurumsal düzenlemeleri ve ileriye dönük projeleri üzerinde durmaktadır. Hemen akabindeki bölümde, Türkiye'nin bu yapıda oynadığı ve/veya oynayabileceği roller ortaya konmaktadır. Türkiye'den geçen mevcut ve proje aşamasındaki doğal gaz ve petrol boru hatlarının AB'nin enerji güvenliği politikasına etkisinin irdelendiği son bölümde; Ankara'nın doğru hamlelerle AB'nin enerji tedarikindeki vazgeçilmez partneri haline gelip, bütünleşme sürecinde önemli avantajlar elde edebileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, AB, Enerji, Petrol, Doğal Gaz.

European Energy Supply Security and Turkey: Oil, Natural Gas and Integration

ABSTRACT

Growing dependence of the EU on oil and natural gas imports due to its rising consumption and decreasing production comes out as a security problem. Hence, finding an answer to the question of "how and from where will the EU procure its energy demand?" is a challenging initiative. Turkey might have a special role to balance the rising energy dependence of the EU given that it takes place at the very middle of the World's richest oil and natural gas sources found in the Middle East, North Africa, Eurasia and the Caspian Basin. This geopolitical feature facilitates a mutual cooperation process to be developed between Turkey and the EU in the energy field. As to the structure of this study; it, firstly, elaborates the EU's supply security policy and its reflections to Turkey in the Post-Cold War Era. It then focuses on the EU's consumption and production of oil and natural gas, institutional arrangements and prospective projects for the supply security. Finally it examines Turkey's current and future role in this policy to conclude that cooperation in energy will support European security and accelerate Turkey's integration process with the EU.

Keywords: Turkey, EU, Energy, Oil, Natural Gas.

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bolu.
E-posta: veyselayhan@gmail.com

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji kaynaklarına erişim güvenliği, ülkeler arasında önemli bir rekabet alanıdır. Çeşitli ülkelerin enerjiyi stratejik araç olarak kullanmak için saldırgan dış politika izledikleri görülmektedir. Nitekim Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali ve ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde Afganistan ile Irak'ı işgali gibi örnekler küresel enerji rekabetinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Rusya'nın son dönemlerde enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması da dikkat çekicidir. Diğer yandan ABD'nin ve özellikle son yıllarda enerji tüketimi artan Çin'in enerjiyi dış politikalarının merkezine yerleştirmelerine karşın, AB'nin enerji güvenliği konusunda Birliğin tüketimini garanti altına alan anlaşmalar ve ilişkiler hususunda uzlaşmadığı görülmektedir. AB ülkelerinin enerji güvenliği sorununa bireysel çözümler aramaları, Birliğin 2006, 2007 ve 2008 başında Rusya'dan kaynaklanan kısa süreli enerji krizlerinden etkilenmesine yol açmıştır. Yaşanan enerji krizleri arz güvenliğinin yanı sıra erişim güvenliğinin de önemini ortaya koymuştur.

AB; Orta Doğu ve Hazar Havzası doğal gaz ve petrol kaynaklarına güvenli erişimde Türkiye'yi güvenilir ve istikrarlı bir ortak olarak görmekte ve bu yönde bir takım projelerin hayata geçirilmesine politik ve ekonomik destek vermektedir. Bu durum doğal olarak taraflar arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Ancak, bu ilişkide Türkiye'nin daha baskın bir etkiye sahip olduğu ileri sürülmektedir. Alternatif güzergâhların, örneğin İran veya Irak'ın AB'ye enerji kaynaklarını (petrol ve doğal gaz) boru hatlarıyla ihraç etmesi gündeme geldiğinde, Birliğin Türkiye'yi *by pass* eden hatlara yönelmesi, hem ekonomik hem de güvenlik açısından farklı riskleri beraberinde getirecektir. Bu makalede, Türkiye'nin Orta Doğu ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının AB'ye güvenli bir şekilde taşınmasındaki rolü irdelenmektedir. Türkiye'nin AB'ye sunduğu avantajların altı çizilmekte ve enerjideki transit rolünün pekişmesinin entegrasyon sürecine ivme katacağı önemli bir sonuç olarak saptanmaktadır.

Dünya Enerji Dağılımı Bağlamında AB'nin Enerji Tüketimi ve Üretimi Arasındaki Denge

AB'nin enerji güvenliği politikasını etkileyen unsurların başında, artan enerji tüketimine bağlı olarak ortaya çıkan enerji arz ve erişim güvenliği sorunu gelmektedir. Dünya enerji üretimi sınırlı oranda artarken, özellikle gelişmekte olan ülkelerin tüketimleri çok hızlı yükselmektedir. Artan enerji talebinin hangi üretici güçler tarafından karşılanacağı ve kaynakların hangi aktörler tarafından kontrol edileceği hususlarıysa uluslararası alandaki enerji rekabetini daha da

kızıştırmaktadır.¹ Dünyadaki petrol tüketimi 2008 yılı itibariyle günde 87 milyon varile yaklaşmıştır. Yaklaşık %40'ını yerli üretimden sağlayan ABD'nin günlük tüketimi 21 milyon varil civarındadır. Dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisi Çin'dir. İthal petrol bağımlılığı yaklaşık %50 olan Çin'in, günlük tüketimi 7,8 milyon varil civarındadır. Bu ülkeleri, günlük 5,2 milyon varil tüketimle Japonya izlemektedir. AB ise yüksek enerji tüketimine karşın, düşen bir üretime ve azalmakta olan bir rezerve sahiptir. Yaklaşık 6 milyon varil petrol rezervine sahip olan AB ülkelerinin günlük petrol tüketimleri 15 milyon varildir. Bunun 2,4 milyon varilini kendi kaynakları ile karşılayan AB, geri kalan kısmı ithal etmektedir.² Rusya en önemli tedarikçidir.³ AB'nin yıllık enerji gideri 300 (2006'da 250) milyar Avroyu geçmiştir.⁴ Bu öncelikler doğrultusunda AB ülkeleri, artan enerji bağımlılığı, yüksek fiyatlar ve iklim değişikliği nedenleriyle sürdürülebilir, güvenli ve rekabetçi bir ortak enerji politikasına ulaşmayı hedeflemektedir.⁵ Bu bağlamda AB'nin enerji politikasının en önemli önceliği istikrarlı ve makul bir fiyattan enerjiye ulaşımıdır.

27 üyeli AB'nin enerji tüketiminin yaklaşık 2/3'ünü petrol ve doğal gaz kaynakları oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Trend 2030 adlı çalışma, Birliğin ithal petrol ve doğal gaz bağımlılığının artarak süreceğini göstermektedir. Avrupa Komisyonu'nun gelecek yıllara ait enerji tüketimi öngörüsü de özellikle doğal gazın toplam enerji tüketimi içerisindeki payının artacağı yönündedir.⁶

¹ Mert Bilgin, "Küresel, Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrollerinin Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Anlamı", *Akademik Orta Doğu*, Cilt 1, No 2, 2007, s. 28-29, 49. Afrika'daki enerji rekabeti için bkz., Daniel Volman, "The Bush Administration and African Oil: The Security Implications of US Energy Policy", *Review of African Political Economy*, Vol. 30, No. 98, 2003, s.576-583; US Energy Information Administration, "Libya Country Analysis Brief", Temmuz 2007, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Libya/pdf.pdf>, (Erişim Tarihi 25 Mart 2008).

² Japonya'nın önemli bir petrol rezervi bulunmazken, ABD'nin 30, Çin'in 15 ve Hindistan'ında 6 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. BP, *Statistical Review of World Energy 2008*, Londra, BP Press, Haziran 2008, s.7-8, 11, 14.

³ Ibid., s. 6-14.

⁴ 2006'da ham petrol fiyatı ortalama 65 dolar civarındaydı. Temmuz 2008 de 140 dolara ulaşıp düşüşe geçmiştir. Fiyatlar için bkz., Gawdat Bahgat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities", *International Affairs*, Vol. 82, No. 5, 2006, ss. 961-975; BP, *Statistical Review*, s. 16.

⁵ Tim Lloyd Wright, "Ministers Meet to Discuss Milestone Energy Proposal", *Hydrocarbon Processing*, Mart 2007, s. 11.

⁶ European Commission, "European Energy and Transport Trends to 2030", Belçika, 2005, s.7, 46 http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/trends_2030_update_2005/energy_transport_trends_2030_update_2005_en.pdf, (Erişim Tarihi 03 Mart 2008).

Tablo 1: 27 Üyeli AB'nin Enerji Tüketimi

Kaynak: European Commission, European Energy and Transport Trends to 2030, Belçika, 2005, s.7, 46

	1990 (%)	2000		2010	2020	2030
		25 üyeli	27 üyeli			
Petrol	38,3	38,4	38,0	36,9	35,5	33,4
Doğal Gaz	16,7	22,8	23,0	25,5	28,1	27,4
Katı Maddeler	27,8	18,5	18,8	15,8	13,8	15,9
Yenilenebilir Kaynaklar	4,4	5,8	5,9	7,9	10,4	12,1
Nükleer Enerji	12,7	14,4	14,3	13,7	12,1	11,1

Tablo-1'den de anlaşıldığı üzere, AB'nin doğal gaz ve petrol tüketimi gelecek yıllarda da önemini koruyacaktır. Eğer enerji politikalarında bir değişiklik olmazsa, 2030 yılında petrolün toplam enerji tüketimindeki oranı yaklaşık %34 olurken, doğal gazın toplam tüketimdeki oranı ise %28'lere çıkacaktır.⁷ Her iki enerji kaynağının AB'nin toplam enerji tüketimindeki yeri ise yaklaşık %62 olacaktır. Bu bağlamda enerji tüketiminin küresel düzeyde arttığı bir dönemde AB ülkeleri de artan tüketimlerini karşılamak için dış kaynaklara daha fazla bağımlı hale gelecektir. Günümüzde AB'nin ithal petrol bağımlılığı %80'in üzerindedir. Bunun uzun yıllar bu seviyelerde seyredeceği öngörülmektedir. Artan tüketime karşılık AB'nin enerji üretimi sürekli düşmektedir. Enerji alanında dışa bağımlılık 2030 yılında yaklaşık %66 civarında olacaktır.⁸ Dolayısıyla AB ülkelerinin toplam enerji tüketiminde %15'lik bir artış söz konusudur. 2030 yılında AB'nin toplam petrol üretiminin %73 ve doğal gaz üretiminin de %59 azalacağı varsayılmaktadır. Buna karşın AB'nin ithal petrol bağımlılığının 2030 yılında %94'e ve doğal gaz bağımlılığının da %84'e çıkacağı öngörülmektedir. Ayrıca AB'nin petrol talebinin ulaşım alanında %21 ve endüstri sektöründe de %19 büyüyeceği hesaplanmaktadır.⁹

⁷ Doğal gazın enerji tüketimindeki oranının 2010 yılında %26 ve 2030 yılında da %30 civarında olacağını öngören araştırmalarda bulunmaktadır. Bkz., Mert Bilgin, "European Energy Grid Trends and Gas Extensions in Eurasia and the Middle East", *Energy Policy*, 2009, s. 5-7.

⁸ "European Energy and Transport Trends to 2030", s. 8, 26.

⁹ Ibid.

Tablo 2: AB'nin Petrol ve Doğal Gaz İthalatı,

Kaynak: European Commission, European Energy and Transport Trends to 2030, Belçika, 2005, s. 8,26

	1990 %	2000	2010	2020	2030
Petrol	80.9	76.4	83.7	92.7	93.8
Doğal gaz	47.5	49.6	62.8	81.4	84.6

Artan tüketimin bir sonucu olarak, enerji arz ve erişim güvenliğinin uzun dönemde daha da kritik bir hal alacağı ileri sürülebilir. Mart 2006'da Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan Yeşil Kitap'ta genişleyen Birliğin artan enerji tüketimine dikkat çekilerek, bu yönde ortak bir stratejinin belirlenmesinin artık zorunluluk haline geldiği ileri sürülmüştür.¹⁰ AB içerisinde tüketilen petrolün yaklaşık dörtte üçü dış piyasalardan karşılanmaktadır. Diğer yandan AB doğal gaz tüketiminin %56'sını Norveç'in de içerisinde yer aldığı yerli üretim karşılamaktadır.¹¹ Rusya, Avrupa'ya doğal gaz ihraç eden ülkeler arasında yıllara göre değişmekle birlikte %40-50 gibi bir oranla birinci sırada yer alırken, Cezayir de (%23) ikinci önemli ithalatçı ülkedir.¹² Ancak, AB'nin doğal gaz talep eğilimi Norveç'in de içerisinde yer aldığı yerli üretimin düşmesiyle ithalat yönünde artmaktadır. AB ülkeleri, üretimleri ve tüketimleri arasında ithalat yönünde oluşan açığı 2015'e kadar yaptıkları enerji kontratlarıyla güvenlik altına almışlardır. Bununla birlikte 2015 sonrası dönemde bir enerji kriziyle karşılaşmamak için, AB'nin yeni enerji arz ve erişim anlaşmaları yapması gerekmektedir. Rus gazına aşırı bağımlılığın getireceği riskleri azaltmak için enerji arz ve erişim güzergâhlarının çeşitlendirilmesi önemlidir. Bu olgu AB'yi Hazar Havzası ve Orta Doğu'da yeni tedarikçi ülkeler bulmaya yönlendirmektedir.¹³

Bazı AB ülkelerinin enerji tüketimlerinde Rusya'ya bağımlılıkları oldukça yüksek oranlara ulaşmaktadır. Örneğin petrolde Rus kaynaklarına bağımlılık Hırvatistan'da %84, Slovakiya'da %82, Polonya'da %77, Almanya'da %26 ve İtalya'da %18'dir.¹⁴ Rusya, AB'nin petrol ithalatının yaklaşık %30'unu tek başına karşılamaktadır. Petrolün yanı sıra AB ülkeleri doğal gaz tüketiminde de dışa bağımlıdır. Doğal gazda dışa bağımlılık Fransa'da %98, Almanya'da %81, İtal-

¹⁰ European Commission, *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*, Official Publications of the European Communities, Brüksel, 2006.

¹¹ Bilgin, "European Energy", s. 5.

¹² Andrew Monaghan ve Jankovski L. Montanaro, "EU-Russia Energy Relations: the Need For Active Engagement", *European Policy Centre Pub.*, Issue Paper No45, 2006, s. 9.

¹³ Bilgin, "European Energy", s. 1.

¹⁴ Andrew Monaghan, *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies: Security in Diversity*, Conflict Studies Research Centre, Special Series, Londra, Defence Academy of the United Kingdom, Ocak 2007, s. 8.

ya'da %85, Finlandiya'da %100, Polonya'da %70'tir. Bazı AB ülkeleri tüm doğal gaz ihtiyacını Rusya'dan karşılamaktadır. Doğal gazda Rus kaynaklarına bağımlılık Finlandiya, Slovakya ve Estonya'da %100 iken, Yunanistan'da %96, Bulgaristan'da %89, Çek Cumhuriyeti'nde %84, Avusturya'da %74, Polonya'da %50, Almanya'da %43, Fransa'da %26 ve İtalya'da %30 oranındadır.¹⁵ Avrupa'nın doğal gaz tüketimi son yıllarda hızlı bir şekilde artmıştır. Dünya doğal gaz tüketiminin yaklaşık %17-19'u AB ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. AB'nin doğal gaz tüketimi yıllık 500 milyar m³ civarındadır. Üretimi ise yaklaşık 190 milyar m³tür.¹⁶ Doğal gaz tüketiminin yılda %2,9 oranında artarak 2020 yılına kadar 733 milyar m³ ulaşması beklenen AB'nin, Rus doğal gaz boru hatları dışında alternatif kaynak ve güzergâh arayışı, Türkiye'nin hem Hazar Havzası, hem de Orta Doğu enerji kaynaklarının Batıya aktarılmasında öne çıkmasına yol açmaktadır.¹⁷

Rusya en önemli tedarikçi ülke olmasına karşın AB, alternatif kaynak arayışı kapsamında İran, Irak, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Mısır'la bazı projeler geliştirmeye çalışmaktadır. AB'nin hem Orta Doğu hem de Hazar Havzası enerji kaynaklarına erişim gayesi, sözkonusu bölgelerin zengin rezervlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. 2008 yılı itibariyle dünyada kanıtlanmış ham petrol rezervi yaklaşık 1.240 milyar varil civarındadır. Orta Doğu'daki kanıtlanmış ham petrol rezervi ise yaklaşık 756 milyar varildir. Türkiye ile sınır komşusu olan İran'ın 138, Irak'ın 115 ve Suriye'nin 3 milyar varil kanıtlanmış ham petrol rezervi bulunmaktadır.¹⁸ Orta Doğu'nun yanı sıra Hazar Havzası enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında da Türkiye'nin stratejik bir rol oynayabileceği öne sürülebilir. Bu ülkelerdeki kanıtlanmış petrol rezervleri miktarı yaklaşık 50 milyar varil civarındadır. En önemli rezervler yaklaşık 40 milyar varil ile Kazakistan'da ve 7 milyar varille Azerbaycan'da bulunmaktadır. Hazar Havzasındaki potansiyel petrol rezervlerinin ise 180-190 milyar varile ulaşması muhtemeldir.¹⁹

¹⁵ Bilgin, "European Energy", s. 13; Paul Belkin, *The European Union's Energy Security Challenges*, Washington, D.C., CRS Report for Congress, Mayıs 2007, s. 7.

¹⁶ Ibid., s. 24, 27.

¹⁷ Oğuz Türkyılmaz et al., "Türkiye'nin Doğal Gaz Temin ve Tüketim Politikalarının Değerlendirilmesi Raporu", *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yay.*, Ankara, Mart 2006, s. 13.

¹⁸ BP, *Statistical Review*, s.5-7; OPEC, *Annual Statistical Bulletin 2006*, Viyana, OPEC Press, 2007, s. 41; US Energy Information Administration, "World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates", Washington, D.C., Jan., 2007, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, (Erişim Tarihi 02 Şubat 2008).

¹⁹ Mert Bilgin, "New Prospects in the Political Economy of Inner-Caspian Hydrocarbons and Western Energy Corridor Through Turkey", *Energy Policy*, Cilt. 35, No 12, 2007, s. 6386-6387.

Dünyada kanıtlanmış doğal gaz rezervi ise 6.300 tcf'dir. Orta Doğu ülkelerinde 2.585 tcf doğal gaz mevcuttur ki dünya doğal gaz rezervinin yaklaşık %41-42'sine tekabül etmektedir. AB ülkelerindeki gaz rezervi ise 100 tcf civarındadır. Orta Doğu'nun ardından en zengin rezervler 2.081 tcf ile Rusya'nın da içerisinde bulunduğu Doğu Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetleri bölgesindedir. Bununla birlikte dünyadaki doğal gazın yaklaşık %27'sini elinde bulunduran Rusya, sahip olduğu 1.756 tcf ile en zengin ülkedir. Rusya'nın ardından en fazla doğal gaz rezervine sahip ülkelerin hemen hemen tümü Orta Doğu'da bulunmaktadır. İran'da yaklaşık 980 tcf, Katar'da 905 tcf, S. Arabistan'da 253 tcf, BAE'de 215 tcf ve Irak'ta 112 tcf doğal gaz vardır.²⁰ Diğer yandan Orta Asya ülkelerinden Kazakistan'da ispatlanmış doğal gaz rezervlerinin 105 tcf olduğu sanılırken, Özbekistan'da 65 tcf doğal gaz rezervi mevcuttur. Doğal gaz rezervlerinin zenginliği ile dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Türkmenistan'ın muhtemel doğal gaz kaynaklarının 500 tcf olduğu düşünülmektedir.²¹

Ekonomik gereksinimlerinin yanı sıra AB ülkeleri güvenlik nedenleriyle de Rusya'ya bağımlılıklarını azaltmak için arayışlarını sürdürmektedir. Rusya'nın enerjiyi bir baskı aracı olarak kullanma eğilimi AB ülkelerini endişelendirmektedir. Rusya, doğal gaz tedarikinde kendisine bağımlı olan Gürcistan, Ukrayna, Beyaz Rusya veya Letonya gibi eski SSCB üyesi ülkelerin politikalarını etkilemek için de enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmıştır. Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalar izlemesi üzerine Rusya bu ülkeye ihraç ettiği doğal gazın bin metre küp fiyatını 230 dolara çıkartmıştır. Gürcistan'ın yanı sıra Beyaz Rusya'ya da 2006 yılında 46 dolara ihraç ettiği doğal gazın fiyatını 2007 yılında 260 dolara yükseltmişti. Rusya, Litvanya'ya sattığı gazın fiyatını 220 dolara (2006'da 145 dolar) ve Letonya da 293 dolara (2006'da 257 dolar) çıkartmıştır.²² Rusya'nın iç piyasada 46 dolara sattığı gazın fiyatını yükseltmesinde sözkonusu ülkelerin Batı ile iyi ilişkiler kurmasının önemli bir rolü vardır. Bu çerçevede 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Savaşı da dâhil olmak üzere 2006-2008 arasında Rusya ile eski SSCB ülkeleri arasında yaşanan birçok sorunda enerji güvenliğinin tekrar tekrar gündeme gelmesi AB açısından alternatif enerji kaynaklarına erişimin önemini artırmıştır.²³

²⁰ BP, *Statistical Review*, s. 22.

²¹ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Ankara, Nobel Yay., 2006, s. 90.

²² Bilgin, "European Energy", s. 11-12.

²³ Rusya ile Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında yaşanan ve politik sorunların bir yansıması olarak ortaya çıkan enerji krizleri, doğrudan AB'ye ihraç edilen Rus doğal gazı ile petrolünün kesintiye uğramasına yol açmıştır. Krizler hakkında bkz., Stefan Bos, "Russia Resumes Gas Deliveries to Ukraine", *Voice of America*, 05 Mart 2008, <http://www.voanews.com/english/2008-03-05-voa71.cfm>, (Erişim Tarihi 20 Mart 2008); Jonathan Stern, "The Russian-Ukrainian gas Crisis of January 2006", *Oxford Institute for Energy Studies*, Ocak

Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması, AB'nin tek taraflı bağımlılığının yakın gelecekte ciddi sorunlara yol açabileceğini göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.²⁴ Zira AB kamuoyunda ve diplomatik çevrelerde enerji kaynaklarına güvenli erişim konusunda Rusya'ya olan güven sarsılmıştır.²⁵ Güvenilirlik hususunun yanı sıra Rusya teknik sorunları nedeniyle AB'nin artan ihtiyacını uzun dönemde karşılamaktan uzaktır. Rusya'nın en önemli gaz üretim merkezi olan Batı Sibiryaya ve Yamal sahalarındaki üretim düşmektedir. Ayrıca yerel gaz tüketimi öngörülenden daha hızlı bir oranda artmaktadır. Rusya'nın iç piyasadaki gaz tüketiminin 2030 yılında 654 milyar m³ olacağı öngörülmektedir.²⁶ Rusya, AB'nin artan enerji ihtiyacını karşılamak için yeni yatırımlar yapmalıdır. Ancak, Rus doğal gaz devi Gazprom'un son 15 yılda oldukça az saha araştırması yapmış olması dikkat çekicidir.²⁷ Bu çerçevede yeni yatırımlar gerçekleştirilmediği takdirde Gazprom'un önümüzdeki yıllarda AB'ye ihraç ettiği gaz miktarının düşeceği öngörülmektedir.²⁸

Enerji Güvenliği Alanında Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji alanındaki işbirliği süreci Türkiye'nin Avrupa Enerji Şartına katılması ile başlatılabilir.²⁹ 17 Aralık 1994-16 Haziran 1995 arasında imzaya açılan ve enerji işbirliğini belli kurallara bağlayan Enerji Şartı Anlaşması, özellikle Rusya Federasyonu ve Hazar Havzası kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasını garanti altına almayı ve Rusya Federasyonu'ndan mütevellit arz istikrarsızlığının önüne geçmeyi öngörmektedir. Özellikle doğal gaz boru hatları arasında birbiri ile bağlantılı bir alt yapı sistemi

2006, s.9-10, http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf, (Erişim Tarihi 20 Nisan 2008); Alexander Motyl, "Ukraine vs Russia: The Politics of an Energy Crisis", *Open Democracy Net*, Ocak 2006, http://www.opendemocracy.net/democracy-ukraine/gas_crisis_3185.jsp, (Erişim Tarihi 16 Kasım 2007); Daniel Fink, "Assessing Turkey's Future As an Energy Transit Country", *The Washington Institute for Near East Policy*, No. 11, Temmuz 2006, s. 1; EU Business, "Belarus to Increase Transit fee for Russian Oil", 06 Şubat 2007, <http://www.eubusiness.com/Energy/belarus-energy.44/>, (Erişim Tarihi 05 Mart 2008).

²⁴ Ertan Oktay ve Radiye F. Çamkıran, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, No 1, 2006, s. 166.

²⁵ Monaghan, *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies*, s. 1.

²⁶ Daha önceki araştırmalarda 436 milyar m³ olacağı öngörülmekteydi. Bkz., Bilgin, "European Energy", s. 14.

²⁷ Monaghan, *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies*, s. 2.

²⁸ BBC Türkçe Haber, "Rusya'da Enerji Yatırımı Muhtaç", 23 Mayıs 2006d, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/05/060523_russia_energy.shtml, (Erişim Tarihi 11 Kasım 2007).

²⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "AB Enerji Politikası", <http://www.deltur.ccc.eu.int/abenerji.rtf>, (Erişim Tarihi 17.01.2007).

kurmak ve enerji alanında ortaya çıkabilecek sorunlar karşısında çözüme yönelik bazı mekanizmalar ve rejimler geliştirmek amaçlanmaktadır.³⁰

Diğer yandan Karadeniz bölgesindeki enerji işbirliğini geliştirmeye dönük AB girişimlerinde Türkiye önemli bir rol oynamaktadır. AB Komisyonu, 1995'de Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi'ni (*BSREC/Black Sea Regional Energy Center*) kurmuştur. 2004'ten sonra ise Karadeniz'e ve Hazar'a kıyısı olan ülkeler ile AB enerji pazarı arasında bütünleşmeyi sağlamak amacıyla Bakü Girişimi'ni (*The Baku Initiative*) geliştirmiştir.³¹ Bakü Girişimi'nin oluşturulmasında temel amaç enerji arz ve tedarik güvenliği temelinde AB'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmektir.³² Türkiye ayrıca, eski SSCB ülkelerinin enerji kaynaklarının AB'ye taşınması kapsamında gündeme gelen INOGATE (Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Programı) programında da önemli bir rol oynamaktadır. INOGATE programının amacı, bölgedeki kaynakların rasyonel ve verimli işletilmesini sağlamak ve sözkonusu kaynakların AB'ye taşınmasında bölgesel güzergâhların oluşturulmasına maddi ve teknik destek sağlamaktır. Dinamik bir işbirliği programı olan INOGATE aslında, hem Hazar Havzası hem de Orta Doğu enerji kaynaklarının AB'ye güvenli bir şekilde aktarılmasını hedeflemektedir. Türkiye-Yunanistan-İtalya doğal gaz boru hattı projesi ile Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Hırvatistan-Avusturya doğal gaz boru hattı projesi INOGATE tarafından desteklenen girişimler arasında yer almaktadır.³³

AB'nin Alternatif Kaynak ve Erişim Politikası Bağlamında Türkiye'nin Petrol ve Doğal Gaz Boru Sistemleri

Türkiye Azerbaycan, Rusya, Irak, İran, Mısır ve Türkmenistan gibi Hazar Havzası ve Orta Doğu ülkelerinin enerji kaynaklarının (petrol ve gaz) başta Avrupa olmak üzere uluslararası piyasalara ulaştırılmasında koridor ülke konumundadır. Ayrıca, Ocak 2007'de BP'nin Batı Nil Deltasında gaz bulmasının ardından Mısır gazının taşınmasında da önemli bir rol oynayabilir.³⁴ Bunların yanı sıra Türkiye, petrolün yanı sıra sıvılaştırılmış gazın uluslararası piyasalara gemilerle taşınma-

³⁰ Andrei V. Belyi, "New Dimensions of Energy Security of the Enlarging EU and Their Impact on Relations with Russia", *Journal of European Integration*, Cilt 25, No 4, Aralık 2003, s. 351-369; Anlaşma metni için bkz., Energy Charter Secretariat, *The Energy Charter Treaty and Related Documents: A Legal Framework for International Energy Cooperation*, Netherlands, Energy Charter Secretariat Pub., 2004.

³¹ Ebru K.Akın, "Yeni Ufuklara Yelken Açmak' Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 15. Yılı ve Geniş Karadeniz Bölgesindeki Rolü", *Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz ve Kafkasya Araştırmaları Merkezi Karadeniz Bülteni*, No 4, Haziran 2007, s. 3.

³² Interstate Oil and Gas Transport to Europe, "Baku Initiative", INOGATE, 2007, <http://www.inogate.org/inogate/en/baku-initiative>, (Erişim Tarihi 02.02.2008).

³³ Interstate Oil and Gas Transport to Europe, *INOGATE Brochure 2001-2004*, 2007, s. 6-12, <http://www.inogate.org/inogate/en/resources/publications>, (Erişim Tarihi. 02.02.2008).

³⁴ Bilgin, "New Prospects", s. 6383.

sında kilit bir ülke haline gelebilir. Buradan hareketle Türkiye'nin transit konumu tüketici ülkelerin yanı sıra üretici ülkeler açısından da oldukça önemsenmektedir.³⁵

Petrol Taşımacılığında Türkiye'nin Jeopolitik Avantajları

Türkiye'nin Ceyhan terminali Irak'ın en önemli petrol ihraç limanıdır. Bakü-Ceyhan boru hattı sayesinde de Ceyhan terminali Hazar Havzası'nın potansiyel ihraç limanı olma konumundadır. İstanbul ve Çanakkale boğazları ise petrol taşımacılığında Süveyş Kanalı ile birlikte dünyanın en önemli deniz güzergâhları arasında yer almaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan petrol boru hattı ile Türk boğazları petrol taşımacılığında oldukça önemli güzergâhlardır. Günlük, 1,4 milyon varil kapasiteli Kerkük-Yumurtalık hattından (tam kapasite çalışması durumunda) yılda 70 milyon ton (yaklaşık 514 milyon varil) petrol ihraç edilebilmektedir. Birinci hattın 641 km'si ve ikinci hattın da 656 km'si Türkiye topraklarından geçmektedir. Ancak, 2003 işgalinin ardından Irak'tan ihraç edilen petrol miktarı günlük 750 bin varil civarına kadar düşmüştür.³⁶ Bununla birlikte 1977 yılında tamamlanan boru hattı Irak'ın en önemli petrol ihraç güzergâhı olma özelliğini halen korumaktadır. Kerkük-Ceyhan sayesinde AB ülkeleri Irak petrolüne doğrudan Akdeniz üzerinden ulaşabilmektedir. Son yıllarda Körfez'de yaşanan ABD-İran gerginliği ve özellikle Irak'ın kuzeyinde yoğunlaşan petrol aramaları da dikkate alındığında bu hattın hem Irak hem de AB ve ABD açısından daha da önemli hale geldiği ileri sürülebilir.³⁷

Ceyhan terminali aynı zamanda Hazar Havzası enerji kaynaklarının Avrupa pazarına istikrarlı ve güvenli taşınmasında da oldukça stratejik bir rol oynamaktadır. Bilindiği üzere ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından desteklenen Bakü-Ceyhan hattı saha geliştirme planlarına göre, Azerbaycan'dan 25 milyon ton, Kazakistan'dan ise 20 milyon ton (yılda yaklaşık 331 milyon varil) petrol uluslararası pazarlara Türkiye üzerinden ihraç edilecekti.³⁸ Boru hattının Azerbaycan ayağının devreye girmiş olması Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde azalan

³⁵ Ibid.

³⁶ Fink, "Assessing Turkey's Future", s. 2.

³⁷ Scheherezade Faramarzi, "Kurdish Officials are Inviting Foreign Oil Companies in Iraq", *Alexander's Gas & Oil Connections*, Cilt 11, No 4, 27 Şubat 2006; Veysel Ayhan, "Hegemonya Politikası Bağlamında İran-ABD İlişkilerinin Analizi", *Avrasya Dosyası: Türkiye-Orta Doğu Özel Sayısı*, Cilt 12, No 2, 2006, s. 185-228.

³⁸ SSCB'nin çökmesinin ardından Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan petrol ve doğal gazın uluslararası piyasalara aktarılmasında birbirinden farklı politikalar geliştirmişlerdir. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'dan farklı olarak Rusya ile enerji alınındaki işbirliğini azaltma politikası uygulamıştır. Bu konuda bkz., Mert Bilgin, "Hazar'a Kıyıdaş Türki Cumhuriyetlerde Devletin Özgül Gelişimi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, No 4, Kış 2004, s.115-140.

stratejik öneminin tekrar artmasına yol açmıştır.³⁹ 4 Haziran 2006 tarihinde resmen açılan boru hattından 2008 yılının ilk yarısında günlük 750-800 bin varil Azeri petrolü ihraç edilmiştir.⁴⁰ Projede günlük kapasitenin 1 milyon varilden 2008'de 1,2 milyon varile ve ardından 1,6 milyon varile çıkarılması için çalışmalar sürmektedir.⁴¹ Kazak petrolünün BTC yoluyla uluslararası pazarlara taşınması konusunda ise taraflar arasında 16 Haziran 2006 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Kazakistan'ın Kaşhagan petrol sahasından elde edilen günlük yaklaşık 500 bin varil petrol tankerlerle ilk önce Azerbaycan'a oradan da BTC boru hattıyla Türkiye'ye ihraç edilecektir. Azerbaycan Enerji Bakanı Natik Aliyev yaptığı bir açıklamada Kazak petrolü için ayrı bir terminalin inşa edileceğini belirtmiştir.⁴² Diğer yandan kanıtlanmış 7 milyar varil petrol rezervi bulunan Azerbaycan'ın gelecek yıllarda Bakü-Ceyhan boru hattını dolduracak yeterli petrol üretimine sahip olacağı ifade edilmektedir.⁴³

Bu iki boru hattının dışında Türk boğazlarından günlük 2 milyon varil petrol uluslararası pazarlara aktarılmaktadır. Türk boğazlarından geçen petrol miktarı, kendisine halen büyük bir stratejik değer biçilen ve 1956 yılında bir savaşta yol açan Süveyş Kanalı'ndan geçen petrol miktarından daha fazladır. Orta Doğu petrollerinin Akdeniz'e açılan kapısı olan Süveyş Kanalı'ndan geçen petrol miktarı günlük 1,3 milyon varildir.⁴⁴ Dolayısıyla enerji arz güvenliği bağlamında Türk boğazları dünyanın en stratejik geçiş noktalarından biri sayılmaktadır. Diğer yandan Türk boğazlarından yılda yaklaşık 50 bin tankerin geçişi, ciddi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Örneğin, 13 Mart 1994'te Boğazda meydana gelen Independenta adlı tankerin kazası hem ciddi bir çevre kirliliğine hem de petrol akışının durmasına yol açmıştır. Kaza sonucu yaklaşık 1000 gemi ve tanker geçişi yapılamamıştır.⁴⁵ Bununla birlikte Türkiye, bu tür riskleri azaltmak ve boğazlardaki petrol tanker geçişini sınırlandırmak için Samsun-Ceyhan (*The Trans-Anatolia Petroleum Company/TAPCO*) petrol boru hattı projesini gündeme taşımıştır.⁴⁶ Samsun-Ceyhan hattının inşasına yönelik 2005 yılında

³⁹ Lutz Klevevan, *Yeni Büyük Oyun: Orta Asya ve Kafkasya'da Kan ve Petrol*, (Çev. Hür Güldü), İstanbul, Everest Yay., 2004, s. 27-175.

⁴⁰ Mülakat, TPIK, Ankara, 17 Eylül 2008.

⁴¹ TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *BTC'nin Getirisi Yarım Milyar Doları Aştı*, <http://www.enerji.gov.tr/>, 25.05. 2007, <http://www.enerji.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 12.03.2008).

⁴² Fink, "Assessing Turkey's Future", s. 4-5.

⁴³ Akın, "Yeni Ufuklara Yelen Açmak", s. 5.

⁴⁴ Karsten Mecklenburg, *EU-Turkey Relations in the Field of Energy*, Brussels, European Parliament Policy Department Press, 2006, s. 5.

⁴⁵ Cahit İstikbal, "Türk Boğazlarında Deniz Trafik Güvenliği ve Bölgesel Önemi", *Türk Kılavuz Kaptanlar Derneği, 1. Balkan Sempozyumu*, Edirne, 21 Nisan 2000, http://www.turkishpilots.org.tr/DOCUMENTS/C_ISTIKBAL_Balkan_Sempozyumu.htm, (Erişim Tarihi 12 Ekim 2007).

⁴⁶ Montrö (Montreux) Boğazlar Sözleşmesi kapsamında Türkiye Anlaşmada belirtilen özel koşullar dışında ticari gemilerin transit geçişini engelleyemez. Zira sözleşmenin 1. ve 2. maddesi Türkiye'ye böyle bir sorumluluk vermektedir. Bu konuda bkz., Yüksel İnan, *Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1995.

Çalık Grubu ile İtalyan ENİ arasında bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Mavi Akım'ın ortaklarından olan ENİ şirketinin aynı zamanda Kazakistan'da da önemli petrol sahalarında yatırımları bulunmaktadır.⁴⁷ Azeri, Kazak ve Rus petrolünü Karadeniz'den Akdeniz'e ulaştıracak tahmini 1,5 milyar dolar maliyetli 555 kilometrelik Samsun-Ceyhan boru hattının 2007 Nisanında temeli atılmıştır. Hattın günlük 1,5 milyon varil petrol taşınması planlanmaktadır. Ayrıca Samsun'da 6 milyon varil kapasiteli bir petrol depolama istasyonunun da kurulması gündemdedir.⁴⁸ Samsun-Ceyhan boru hattı hem AB'nin enerji güvenliğini sağlamada önemli bir rol oynayacak hem de Türkiye'nin üretim ve tüketim noktaları arasındaki güçlü bir ülke konumunu güçlendirecektir.⁴⁹

Samsun-Ceyhan hattının gündeme gelmesi üzerine Rusya petrol taşımacılığı üzerindeki gücünü korumak ve Türkiye'nin bu alandaki stratejik önemini azaltmak için Bulgaristan ve Yunanistan ile uzunca bir süredir gündemde olan Burgaz-Dedeğaç Petrol Boru Hattı'nın inşa edilmesine yönelik bir anlaşma imzalandı. Mart 2007'de imzalan ve 1 milyar Euro'ya mal olması beklenen projenin yürütülmesinden sorumlu şirketin liderliğini Rus Transneft, Rosneft ve Gazprom şirketlerince kurulan konsorsiyum yürütecektir. Rus şirketleri projede %51'lik hissenin sahibi olurken, geriye kalan %49'luk hisse Bulgaristan ve Yunanistan arasında eşit bölüştürülmüştür.⁵⁰ 2009'da tamamlanması planlanan hattın Samsun-Ceyhan'a alternatif olduğu ileri sürülmektedir. Ancak Burgaz-Dedeğaç Petrol Boru Hattı'nın Türkiye'nin transit ülke olma konumunu ciddi şekilde etkilemesi beklenmemektedir.⁵¹ Rus, Azeri ve Kazak petrolünün gelecek yıllarda artan ihracına bağlı olarak tüm hatların eşanlı çalışmasının ekonomik olacağını belirtmek gerekir. Yalnızca Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın petrol üretiminin 2010 yılında günde 3-3,5 milyon varile çıkması kuvvetle muhtemeldir.⁵² Burgaz-Dedeğaç Boru Hattı'ndan taşınacak petrol miktarı ise günlük 600 bin varil ile 1 milyon varil civarında olacaktır. Dolayısıyla Burgaz-Dedeğaç Petrol Boru Hattı Rusya açısından önemli bir girişim olmakla birlikte, bunun devreye girmesinin Türkiye'nin stratejik önemini azaltacağı öne sürülemez.

⁴⁷ Kadir Dikbaş, "The Samsun-Ceyhan Pipeline," *Alexander's Gas & Oil Connections*, Cilt 10, No 23, Aralık 2005.

⁴⁸ Faramarzi, "Kurdish Officials are Inviting".

⁴⁹ TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Trans Anadolu Petrol Boru Hattı'nın Temeli Atıldı", Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Pub., 24 Mayıs 2007, <http://www.enerji.gov.tr/>; Ercan Baysal ve Ali Akçoban, "Boğazları Kurtaracak Boru Hattının Temeli Atıldı", *Zaman Gazetesi*, 25 Nisan 2007.

⁵⁰ Russian News&Informations Agency Novosti, "Wrap: Russia, Bulgaria, Greece Sign Pipeline Deal, Highlight Security", *RIA Novosti*, 15 Mart 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070315/62070982.html>, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).

⁵¹ Gabriela Preda, "New Pipeline to Bring Russian Oil to Mediterranean", *Southeast European Times*, 19 Mart 2007, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2007/03/19/feature-02, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).

⁵² Bilgin, "New Prospects", s. 6387.

Doğal Gaz Taşımacılığında Türkiye'nin Stratejik Üstünlüğü

Türkiye, petrolün yanı sıra AB'nin artan doğal gaz ihtiyacını karşılayacak güvenli ve istikrarlı bir transit ülke olarak dikkat çekmektedir. Türkiye toprakları üzerinde inşa edilen doğal gaz boru hatlarının başında Rusya-Avrupa-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Mavi Akım, Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı (Bakü-Tiflis-Erzurum Hattı) ve İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı gelmektedir. Bu hatların toplam kapasitesine gelince, Rusya Federasyonu-Avrupa-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı yıllık 14 milyar m³, Mavi Akım 16 milyar m³, Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı 6,6 milyar m³ ve İran-Türkiye doğal gaz boru hattı da 10 milyar m³ kapasiteye sahiptir. Mavi Akım anlaşmasına göre doğal gaz alımı ilk başta 3 milyar m³ ile başlayıp, Türkiye'nin tüketimi arttıkça yıllar itibariyle artarak 16 milyar m³'e ulaşacaktır. 1996 yılında imzalanan doğal gaz alımı anlaşmasına göre ise Türkiye İran'dan 22 yıl süre ile doğal gaz alacak, bu alım yıllık 3 milyar m³ düzeyinden başlayıp, 10 milyar m³ düzeyine çıkacaktır. Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı ise yıllık 2 milyar m³ düzeyinden 6,6 milyar m³'e çıkacaktır. Tüm hatların tam kapasite ile çalışması durumunda Türkiye'ye yıllık 62 milyar m³ doğal gazın gelmesi söz konusu olacaktır. Türkiye'nin 2007 yılındaki doğal gaz tüketimi yaklaşık 30 milyar m³'tü. Türkiye'nin doğal gazda Rusya'ya olan bağımlılığı %65 civarındadır.⁵³ Dolayısıyla sözkonusu anlaşmalar hem Ankara'nın tek taraflı bağımlılığını azaltacak, hem de ilerleyen yıllarda Avrupa'ya doğal gaz ihracına izin verecektir.

Tablo 3: Doğal Gaz Alım Anlaşmaları,

Kaynak: http://www.botas.gov.tr/dogalgaz/dg_alim_ant.asp

Mevcut Anlaşmalar	Miktar (Plato) (Milyar m3/yıl)	İmzalanma Tarihi	Süre (Yıl)	Durumu
Rus. Fed. (Batu)	6	14 Şubat 1986	25	Kullanımda
Cezayir (LNG)	4	14 Nisan 1988	20	Kullanımda
Nijerya (LNG)	1.2	9 Kasım 1995	22	Kullanımda
İran	10	8 Ağustos 1996	25	Kullanımda
Rus. Fed. (Karadeniz)	16	15 Aralık 1997	25	Kullanımda
Rus. Fed. (Batu)	8	18 Şubat 1998	23	Kullanımda
Türkmenistan	16	21 Mayıs 1999	30	Anlaşma İmzalandı
Azerbaycan	6.6	12 Mart 2001	15	Boru hattı tamamlanmış

⁵³ Gaz alım anlaşmaları için bkz., Bkz., http://www.botas.gov.tr/dogalgaz/dg_alim_ant.asp, (Erişim Tarihi 04 Şubat2008).

Rusya ile Ukrayna arasında çıkan doğal gaz krizinin hemen ardından 2006'da İtalya, Türkiye ve Yunanistan arasında inşa edilen doğal gaz hattının İtalya'ya uzatılması için girişimler hızlanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında 2003 yılında imzalanan bir anlaşmayla yapımına başlanan doğal gaz boru hattının İtalya'ya uzatılması projesi AB ülkeleri tarafından da desteklenmiştir.⁵⁴ Bakü-Tiflis-Erzurum hattı olarak da bilinen ve Azeri gazının AB'ye taşınmasını öngören Güney Kafkasya Boru hattını inşa eden şirkette konsorsiyum lideri olan BP verilerine göre, hattın nihai kapasitesi yıllık 20 milyar m³ olacaktır. Dolayısıyla hem Yunanistan'a hem de İtalya'ya Türkiye üzerinden Azeri gazını ulaştırmak mümkün olacaktır.⁵⁵ Türkiye-Yunanistan hattının 2007 tarihinde faaliyete girmesinin ardından (Şahdeniz hattından Türkiye'ye günlük 15 milyon m³ gaz gelmektedir)⁵⁶ Yunanistan-İtalya hattının da 2011'de tamamlanması planlanmaktadır. AB, doğal gaz hatlarının ve arzın çeşitlendirilmesi politikası çerçevesinde söz konusu hattın yaklaşık %40'ını kendi fonları ile desteklemektedir. İtalya hükümeti de anlaşmanın en önemli destekçisidir.⁵⁷ Türkiye'nin mevcut enerji bakanı Güler'e göre Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi'nin bir sonraki aşaması olan Türkiye-Yunanistan-İtalya hattı üzerinden taşınacak toplam gaz miktarı, yakın bir tarihte yıllık yaklaşık 12 milyar m³ seviyesine çıkartılacaktır. Bu miktarın 3,6 milyar m³'ü Yunanistan'a, 8 milyar m³'ü de İtalya'ya taşınacaktır.⁵⁸

Tablo 4: Mevcut ve Proje Aşamasındaki Doğal Gaz Boru Hatları,

Kaynak: John Robert, "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues", Turkish Policy Quarterly, Vol: 3 No: 4, s.20

Güzergâh	İlk Kapasite Milyar metre küp	Nihai Kapasite Milyar metre küp	Aşaması
Türkiye-Yunanistan	1 mm ³ /y	3-11 mm ³ /y	2007 Kasımında açıldı.
Yunanistan-İtalya Bağlantısı	22 mm ³ /y	22 mm ³ /y	Boru hattı inşa aşamasındadır.
Türkiye-Avusturya Nabucco	3-5 mm ³ /y	20-25 mm ³ /y	Proje aşamasındadır.
Yunanistan-Balkanlar-Avusturya	?	20-30 mm ³ /y	Öneri aşamasındadır.

⁵⁴ Richard Boucher, "Turkey and Greece Sign Natural Gas Pipeline Agreement", <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/27555.htm>, (Erişim Tarihi 04 Şubat 2008).

⁵⁵ John Robert, "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 3, No 4, 2004, s. 18-19; Bilgin, "New Prospects", s. 6390.

⁵⁶ Muharrem Ekşi, "İran Doğalgazının Kesilmesi ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği Problematikliği", http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1314, (Erişim Tarihi 12 Şubat 2008).

⁵⁷ "Greece-Italy Pipeline to Feed Energy-Hungry Europe", *Turkish Daily News*, 2 Şubat 2007, <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?newsid=65337>, (Erişim Tarihi 14 Mart 2008).

⁵⁸ Hilmi Güler, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2007 Bütçesi", Ankara, *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*, 2007, s. 14.

Rusya ile AB ülkeleri arasında yaşanan enerji sorunları İran'dan gelecek doğal gazın Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya güzergâhını izleyerek Avrupa'ya taşınması amaçlayan Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı projesine entegre edilmesi yolunda bir dönüm noktası olmuştur.⁵⁹ AB yetkilileri Orta Doğu'da istikrar sağlandıktan sonra İran ve Irak doğal gazının Nabucco projesi kapsamında Avrupa'ya taşınmasını desteklediklerini açıklamışlardır.⁶⁰ Nitekim Nabucco projesi gelecek yıllarda doğal gaz tüketimi yıllık 700-800 milyar m³'e çıkacak olan AB'nin artan talebini karşılayacak bir projedir.⁶¹

Hazar Havzası ve Orta Doğu doğal gaz kaynaklarının AB'ye taşınmasını öngören Nabucco projesinin hayata geçirilmesi süreci 2004 tarihinde Viyana merkezli Nabucco Boru Hattı Şirketi çalışma grubunun kurulmasıyla başladı. Çalışma grubu Türkiye, Avusturya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan enerji şirketleri arasında işbirliğini sağlama görevini üstlenmişti. Projedeki her ülke eşit paya sahiptir. Haziran 2006'da AB Dönem Başkanı Avusturya'nın öncülüğünde katılımcı ülkeler boru hattının inşa edilmesine yönelik bir anlaşma imzaladılar. Avusturya'nın OMV Erdgas şirketinin konsorsiyum liderliğini yürüttüğü boru hattının yatırım maliyetinin 4.4 milyon Euro olacağı ve projenin 2012 veya 2013 yılında tam kapasite ile hizmete gireceği belirtilmektedir. OMV Erdgas şirketinin Dış İlişkiler Yöneticisi Johann Gallistl'in de ifade ettiği gibi Nabucco projesi hayata geçtiğinde Orta Doğu ve Hazar Havzası gazının Avrupa pazarına taşınmasında ciddi bir aşama kaydedilmiş olacaktır.⁶² Avrupa Birliği Komisyonu'nun enerji politikasından sorumlu üyesi Andris Piebalgs da AB adına 2006 tarihindeki Anlaşmaya imza koymuştur. Nabucco projesi tamamlandığında yıllık 30 milyar m³ doğal gazın Rusya'nın kontrolünde olmayan güzergâhlardan AB pazarına taşınması da sağlanmış olunacaktır.⁶³ Türkiye sınırından Avusturya'daki bağlantı noktasına kadar toplam 3.300 km uzunluğunda olması öngörülen Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı, minimum 25 maksimum 31 milyar m³ yıllık taşıma kapasitesine sahip olacaktır. BOTAŞ ve Avusturya'nın OMV şirketleri arasında Nabucco Projesi kapsamında bir gaz ticaret ortaklığı kurulması yönündeki çalışmalar da sürmektedir.⁶⁴

Türkiye Nabucco konusundaki girişimlerini sürdürdüğü 2006-2007 arası dönemde, Rusya da Türkmenistan ve Kazakistan ile doğal gaz alımı konusunda

⁵⁹ Fink, "Assessing Turkey's Future", s. 3.

⁶⁰ Jan Pallokat, "AB Nabucco'yu Gözden Çıkardı mı?", *Deutsche Welle*, 03 Temmuz 2007, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2668539,00.html>, (Erişim Tarihi 14 Nisan 2008).

⁶¹ Ibid.

⁶² Robert, "The Turkish Gate", s. 19.

⁶³ AB Haber, "Orta Asya'dan Avrupa'ya Nabucco Hattı", 2006, http://www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=12378, (Erişim Tarihi 15 Nisan 2008).

⁶⁴ Nabucco konusundaki Türkiye'nin girişimleri hakkında bkz., Güler, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2007 Bütçesi", s. 14-15.

yeni bir işbirliği süreci içine girdi. 2003 tarihinde başlayan enerji işbirliğinin bir parçası olan ve Mayıs 2007'de imzalanan ortak deklarasyona göre Rusya'ya ihraç edilecek Türkmen gazının miktarı yıllık 90 milyar m³'e çıkartılacaktır. Kazakistan üzerinden geçecek yeni boru hatlarının inşa edilemesini ve eski hatların da modernize edilmesini öngören deklarasyon ile Rusya, Türkiye'nin içerisinde yer aldığı alternatif projelerin uygulanabilirliğini zayıflatmayı amaçlamaktadır.⁶⁵ Ulusal ve uluslararası basında Rusya ile yapılan anlaşmanın ardından Nabucco projesinin gerçekleştirilmesinin güçleştiği ifade edildi. AB kaynakları Rusya'nın kaynak ülkelerle imzaladığı anlaşmanın ardından Türkiye'nin de kaynak ülkelerle Nabucco için gerekli olan gazı garanti edecek anlaşmalar imzalamasının önemini vurgulamaya başlamışlardı.⁶⁶ Nabucco projesinin tartışıldığı bu günlerde Türkiye'nin İran ile yeni bir doğal gaz anlaşması imzalaması dikkatleri tekrar Doğu-Batı enerji koridoruna çekmiştir. İran ve Türkiye arasında Temmuz 2007 tarihinde imzalanan Mutabakat Zaptı'na göre Türkiye yaklaşık 14-15 tcf rezerve sahip olduğu varsayılan İran'daki Güney Pars bölgesindeki 22, 23 ve 24'üncü gaz sahalarının işletmesini üstlenmenin yanı sıra Nabucco Projesi'nin geleceğini garanti altına alan bir maddeyi de anlaşma metnine dâhil ettirmiştir. Nihai anlaşmanın 2008 sonuna kadar imzalanması beklenen Mutabakat Zaptı'na göre, İran ve Türkmen gazı Avrupa'ya Türkiye üzerinden ihraç edilecektir.⁶⁷ Sözkonusu gaz işbirliği en son 2008 Ağustosunda Türkiye'yi ziyaret eden Ahmed-i Necat'ın gündemindeki en önemli maddelerden biriydi. Fiyat ve alım sistemi üzerindeki anlaşmazlıkların nihai anlaşmanın imzalanmasını geciktirmesine karşın, taraflar hem ziyaret esnasında hem de sonrasında gaz işbirliğinin gelişerek süreceğini ifade etmiştir.⁶⁸ Kasım 2008'de varılan mutabakatla, Türkiye Güney Pars'da gaz sahalarının işletilmesi ve aldığı İran gazının artırılması hususlarında İran'la anlaşmaya varmış oldu.

Diğer yandan İran ile Türkmenistan arasında doğal gaz alımı konusunda 1997 yılında başlayan işbirliği süreci gelişerek sürmektedir. 2007 yılının ilk yarısında Türkmenistan İran'a 4,1 milyar m³'e yakın doğal gaz vermiştir. İran ile

⁶⁵ Bkz., Mehmet S. Erol, "Rusya'nın Orta Asya'ya "Enerjik" Dönüşü ve Bunun Taraflar Açısından Sonuçları", *Journal of Turkish Weekly*, 14 Mayıs 2007, <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=491>, (Erişim Tarihi 07 Ağustos 2007). Rusya 2006 sonunda Türkmenistan ile hem gazın miktarının hem de fiyatının artırılması konusunda anlaşmıştı. Bu konuda bkz., Bilgin, "New Prospects", s.6390.

⁶⁶ Lale Sariibrahimoglu, "Turkey's Nabucco Policy Angers Some", *Alexander's Gas&Oil Connection*, Cilt 12, No 12, 29 Haziran 2007.

⁶⁷ "Turkey, Iran Agree to Carry Gas to Europe", *The New Anatolian Daily*, 16 Temmuz 2007, <http://www.thenewanatolian.com/tna-27706.html>, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008); "İran-Türkiye Doğal Gaz Anlaşması", *Deutsche Welle*, 14 Temmuz 2007, <http://www.dw-world.de/dw/article/02682681,00.html?maca=tur-aa-eco-924-rdf>, (Erişim Tarihi 09 Nisan 2008).

⁶⁸ Ahmed-i Necat'ın ziyareti *The Guardian*, *BBC* ve *Reuters* gibi uluslararası basın tarafında da ilgiyle izlenmiştir.

Türkmenistan arasında Aralık 1997'de açılan boru hattının mevcut kapasitesi yıllık 8 milyar m³tür. Ayrıca Korpeje ve Kurt-Kui arasındaki boru hattının kapasitesinin 12-14 milyar m³'e çıkartılmasına dönük çalışmalar sürmektedir. İkinci hat olan ve 2000 yılında açılan Artyk ve Luftbad (Iran) hattının kapasitesi ise yıllık 1 milyar m³ civarındadır. Bunun da artırılması yönündeki çalışmalar sürmektedir. Türkmenistan'ın 2010 tarihinde yıllık 3,5-4 tcf gaz üretmesi beklenmektedir. Üç Hazar Havzası ülkesi Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın sözkonusu tarihte yıllık gaz üretimlerinin toplam 5.44-6.50 tcf arası olacağı öngörülmektedir.⁶⁹ Öte yandan İran'ın doğal gaz üretimi yıllık 90 milyar m³ civarındadır. Dolayısıyla Nabucco kapsamında Türkiye'nin AB'ye yıllık 30 milyar m³ gaz ihraç edebilecek potansiyele sahip olduğu görülmektedir.⁷⁰

Türkiye doğal gaz arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi çerçevesinde Mısır ve Irak gibi ülkelerle de işbirliği içindedir. Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi 17 Mart 2004 tarihinde Kahire'de imzalanan bir çerçeve anlaşmasıyla başlamıştır. Buna göre Mısır'dan başlayıp Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz taşınması kararlaştırılmıştır. Arap Gaz Boru Hattı ile Ürdün-Suriye üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya gaz taşınması planlanmakta olup, söz konusu hattın Ürdün ve Akabe-Rehab bölümünün Akabe'ye kadar inşaatı tamamlanmıştır. 15 Ağustos 2005 tarihinde Kahire'de, Mısır Arap Cumhuriyeti Petrol Bakanı, Suriye Petrol ve Mineral Kaynaklar Bakanı ve Ürdün Petrol ve Mineral Kaynaklar Bakanı'nın katılımı ile bir toplantı gerçekleştirilerek Mısır doğal gazının Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye'ye ulaştırılmasına ilişkin proje görüşülmüş ve bir eylem planı oluşturulmuştur. 16 Şubat 2006 tarihinde Türkiye ve Mısır'ın %50-%50 ortak olduğu TERGAS isimli bir şirketin kurulması konusunda bir Mutabakat Zaptı imzalanmış olup, şirket Mısır doğal gazının Türkiye üzerinden AB'ye taşınmasını sağlayacaktır.⁷¹ Anlaşmanın hayata geçirilmesi için hattın Suriye topraklarından geçen kısmının inşası beklenmektedir.

Diğer yandan gene 26 Aralık 1996'da Irak ile Türkiye arasında imzalanan Irak-Türkiye Doğal Gaz Projesi kapsamında Türkiye'nin Irak'tan doğal gaz alması gündeme gelmiştir. Irak'ın kanıtlanmış 112 tcf doğal gaz rezervi bulunmakta-

⁶⁹ Bilgin, "New Prospects", s. 6388.

⁷⁰ Bkz., Vasily Kashin ve Irina Reznik, "Experts Doubt that Turkmenistan has Enough Gas for all Customers", *Fergana.Ru News Agency*, 16 Temmuz 2007, <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2045>, (Erişim Tarihi 25 Temmuz 2007); "Iran Export Gas to Europe", *Khaleej Times Online*, Dubai, 15 Temmuz 2007, http://www.khaleejtimes.com/DisplayArticleNew.asp?xfile=data/business/2007/July/business_July444.xml&xsection=business&col (Erişim Tarihi 25 Temmuz 2007); Abdualil Abdurasulov, "Turkmenistan: Multiple Gas Pipelines Still Possible", *Environment News Service*, 14 Mayıs 2007, <http://www.ens-newswire.com/ens/may2007/2007-05-24-02.asp>, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).

⁷¹ Güler, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2007 Bütçesi", s. 15.

dır. Irak'ın doğal gaz rezervi 27 üyeli AB'den daha fazladır. Irak'ın potansiyel gaz rezervinin ise 275-300 tcf arası olduğu varsayılmaktadır. Irak doğal gaz rezervlerinin üçte ikisi Türkiye'ye yakın bölgelerde bulunmaktadır.⁷² Irak-Türkiye Doğal Gaz Projesiyle, Irak'ta bulunan doğal gaz sahalarının geliştirilerek, üretilecek olan 10 milyar m³/yıl gazın bir boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesi amaçlanmaktadır. Çerçeve anlaşmasında, iki tarafın da içerisinde yer alacağı bir araştırma şirketinin kurulması, doğal gaz arama, üretim ve satış konularında ortak bir uzlaşma birliğinin sağlanması için görüşmelerin sürdürülmesi kararı alınmıştır. Türkiye tarafından projeye katılan şirketler BOTAŞ, TPAO ve Tekfen grubudur. Çerçeve Anlaşması ile başlayan süreç, söz konusu dönemde Irak'a uygulanan uluslararası yaptırımlar nedeniyle kesintiye uğramıştır. Bununla birlikte proje henüz fizibilite aşamasında olup, Irak'ta istikrar sağlandıktan sonra arama ve satış işlemleri başlayabilir. Türkiye doğal gazın yanı sıra Cezayir ve Nijerya'dan da önemli miktarlarda sıvılaştırılmış doğal gaz almaktadır. Sıvılaştırılmış doğal gazın depolanması için Marmara Ereğlisi'nde bir terminal kurulmuştur. Söz konusu terminal yıllık 105 milyar m³ civarında bir kapasiteye sahiptir. Türkiye ayrıca Mısır, Avustralya, Katar ve Yemen'den de sıvılaştırılmış doğal gaz alma konusunda girişimlerini sürdürmektedir.⁷³ Sıvılaştırılmış doğal gaz alımı ile birlikte Türkiye AB enerji arz güvenliği üzerindeki rolünü artıracaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye gaz taşımacılığındaki rolü yalnızca Azerbaycan, İran, Irak ve Türkmenistan ile sınırlı değildir. Tüm bu veriler ışığında doğal gaz taşımacılığında Türkiye'nin konumunu Tablo-5'te ortaya koymakta yarar vardır.

Tablo 5: Proje Aşamasındaki Boru Hatlarının Kapasitesi,
Kaynak: John Robert, "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues", *Turkish Policy Quarterly*, Vol 3 No 4, s.20

Potansiyel Üreticiler 2010-2015 arası	Kapasite Milyar m ³	Transit Ülke
İran	20-30	Türkiye
Irak	10	Türkiye
Mısır	10-12	Ürdün-Suriye
Katar	20-30	Kuveyt-Irak
Suudi Arabistan	10-20	Ürdün-Suriye
Kazakistan	10-20	Azerbaycan-Türkiye
Türkmenistan	20-30	Azerbaycan-Türkiye
Türkmenistan	30-36	İran-Türkiye
Özbekistan	5-10	Türkmenistan- Azerbaycan-Türkiye

⁷² "Iraq Country Analysis Brief August 2007", *US Energy Information Administration*, s.9, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/pdf.pdf>, (Erişim Tarihi 22 Eylül 2008).

⁷³ Harun K. Öztürk ve Arif Hepbaşlı, "Natural Gas Implementations in Turkey. Part 2: Natural Gas Pipeline Projects", *Energy Sources*, Cilt 26, 2004, s. 290.

Bu tablo ışığında toparlamak gerekirse; Soğuk Savaş sonrası dönemde enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanılması, AB ülkelerinin enerji arzı güvenliği konusunda farklı arayışlara girmelerine yol açmıştır. Çoklu boru sistemleri ve üretici ülkeler ile işbirliği olarak adlandırılabilir olan bu politikada Türkiye'nin 2010-2015'te somutlaşacak projelerle kilit bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Rusya üzerinden geçen yeni boru hatlarının inşa edilmesi ise hem AB hem de Hazar Havzası ülkelerini Rusya'nın etkisine açık hale getireceğinden, Hazar ve Orta Doğu kaynaklarını işlevsel kılacak Türkiye bazlı projelere yönelme, bir anlamda kaçınılmaz olmaktadır. Rusya'nın son yıllarda enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması AB ülkelerinde gözle görülür bir endişenin oluşmasına ve Türkiye'nin transit rolünün daha iyi anlaşılmasına yol açmıştır. AB ülkelerinde oluşan güvenlik kaygısı Türkiye'nin petrol ve doğal gaz taşımacılığında artan etkisiyle azalabilir. Tersine bir bakış açısıyla bakıldığında enerji arz ve erişim güvenliğini sağlayamamış bir AB'nin Rusya'ya ve ABD'ye daha fazla bağımlı hale dönüşme olasılığı gündeme gelebilir. Her durumda Türkiye'nin enerji kartını iyi kullanması, ekonomik ve jeopolitik getirilerin yanı sıra AB ile bütünleşmesinde taleplerine ulaşma yolunda önemli bir koz olacaktır.

Sonuç

Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamında öne çıkan jeopolitik konumu, Ankara'nın AB ile ilişkilerinde yararlı bir işbirliğinin oluşmasına yol açacak düzeydedir. Bu sürecin en önemli yanı Ankara'nın enerjinin belirleyiciliğini önemseyen yeni açılımlarda bulunma ya da var olan açılımları kontrollü bir şekilde yönlendirme kabiliyeti ile ilişkili görülmektedir. Özellikle Türkiye-AB ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde Türkiye, AB ülkelerinin Orta Doğu ve Hazar Havzası enerji kaynaklarından yararlanması bağlamında güvenli bir güzergâh ülke olmanın verdiği avantajları kısa sürede inşa edeceği boru hatları ile fiiliyata dönüştürmek zorundadır. Bakü-Ceyhan petrol boru hattının ardından Samsun-Ceyhan hattının tamamlanması kadar doğal gaz kaynaklarının AB'ye taşınmasında Türkiye'nin transit ülke haline gelmesi temel belirleyici hususlardır. Bu noktada Nabucco hattının inşasına başlanması yönünde alınan kararlar ve en son olarak İran ile imzalanan gaz anlaşması oldukça önemli bir gelişme olmuştur.

Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin gerek kendi kaynakları ile gerekse uluslararası girişimlerle değerlendirilen boru hatlarını inşa etmekte hızlı davranması gerektiği görülmektedir. Türkiye'nin birkaç yıl içerisinde enerji dağıtım ağı üzerinde kuracağı etki, jeopolitik bir manevra alanı yaratacağı gibi AB ile ilişkilerinde de elini güçlendirmiş olacaktır. Türkiye'nin Doğu-Batı enerji ağındaki transit rolü geliştikçe, bunun Türkiye-AB ilişkilerinde de gözle görülür sonuçlara yol açacağı ileri sürülebilir. AB çevrelerinde oluşan politik atmosfer Türkiye'nin yeni boru hatları inşa etmesinde önemli bir siyasi ve ekonomik destek sunmaya baş-

lamıştır bile. Örneğin, Kasım 2008 Türkiye-Iran anlaşmasına bakıldığında AB ülkelerinin anlaşmaya karşı çıkmadıkları dikkatlerden kaçmamıştır. AB kurumları Türkiye'nin İran üzerinden hem Türkmenistan hem de İran doğal gazını üye ülkelere ulaştırmasını her zamankinden daha büyük bir ciddiyetle değerlendirmektedir. AB'nin temel önceliklerinden biri enerji arz ve erişim güvenliğini sağlamak olduğundan, Türkiye ile daha yoğun bir işbirliğini tercih etmeleri beklenmektedir.

Son olarak belirtmelidir ki, Doğu-Batı enerji dağıtım ağı içindeki transit rolünü genişleten bir Türkiye, yalnızca AB ile ilişkilerinde değil bir o kadar da bölgede ve uluslararası alanda stratejik pozisyonunu güçlendirecek bir jeopolitik konumlanmaya ulaşacaktır. Türkiye'nin önemi, yalnızca AB'ye güvenli enerji arzı sağlamak şeklinde öne çıkmamakta; aynı zamanda Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin istikrarını güçlendirme açısından da önemli görülmektedir. Bu bölgelerdeki istikrarın sürekliliği AB'nin enerji ihtiyacını Türkiye üzerinden sağlaması ile doğrudan ilişkili olacaktır.

Kaynakça

- AB Haber, "Orta Asya'dan Avrupa'ya Nabucco Hattı", 2006, http://www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=12378, (Erişim Tarihi 15 Nisan 2008).
- Abdurasulov, Abdualil, "Turkmenistan: Multiple Gas Pipelines Still Possible", *Environment News Service*, 14 Mayıs 2007, <http://www.ens-newswire.com/ens/may2007/2007-05-24-02.asp> (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).
- Akın, K. Ebru, " 'Yeni Ufuklara Yelken Açmak' Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 15. Yılı ve Geniş Karadeniz Bölgesindeki Rolü," *Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz ve Kalkasya Araştırmaları Merkezi Karadeniz Bülteni*, No 4, Haziran 2007.
- Ayhan, Veysel, *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Ankara, Nobel Yay., 2006.
- Ayhan, Veysel, "Hegemonya Politikası Bağlamında İran-ABD İlişkilerinin Analizi", *Avrasya Dosyası: Türkiye-Orta Doğu Özel Sayısı*, Cilt 12, No 2, 2006, s. 185-228.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "AB Enerji Politikası", 2000, <http://www.deltur.cec.eu.int/abenerji.rtf> (Erişim Tarihi 17 Ocak 2007).
- Bahgat, Gawdat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities", *International Affairs*, Cilt 82, No 5, 2006, s. 961-975.
- Baysal, Ercan ve Ali Akçoban, "Boğazları Kurtaracak Boru Hattının Temeli Atıldı", *Zaman Gazetesi*, 25 Nisan 2007.
- BBC Türkçe Haber, "Rusya'da Enerji Yatırımı Muhtaç," 23 Mayıs, 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/05/060523_russia_energy.shtml (Erişim Tarihi 11 Kasım 2007).
- Belkin, Paul, *The European Union's Energy Security Challenges*, Washington, D.C., CRS Report for Congress, Mayıs 2007.
- Belyi, V. Andrei, "New Dimensions of Energy Security of the Enlarging EU and Their Impact on Relations with Russia", *Journal of European Integration*, Cilt 25, No. 4, Aralık 2003, s. 351-369.
- Bilgin, Mert, "European Energy Grid Trends and Gas Extensions in Eurasia and the Middle East", *Energy Policy*, 2009, (Forthcoming).
- Bilgin, Mert, "Hazar'a Kıyıdaş Türki Cumhuriyetlerde Devletin Özgül Gelişimi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, No 4, Kış 2004, s. 115-140.
- Bilgin, Mert, "Küresel, Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrollerinin Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Anlamı", *Akademik Orta Doğu*, Cilt 1, No 2, 2007, s. 21-55.
- Bilgin, Mert, "New Prospects in the Political Economy of inner-Caspian Hydrocarbons and Western Energy Corridor Through Turkey", *Energy Policy*, Cilt 35, No. 12, 2007, s. 6383-6394.
- Bos, Stefan, "Russia Resumes Gas Deliveries to Ukraine", *Voice of America*, 05 Mart 2008, <http://www.voanews.com/english/2008-03-05-voa71.cfm> (Erişim Tarihi 20 Mart 2008).
- BOTAŞ, <http://www.botas.gov.tr>.
- Boucher, Richard, "Turkey and Greece Sign Natural Gas Pipeline Agreement", <http://www.state.gov/t/pa/prs/ps/2003/27555.htm> (Erişim Tarihi 04 Şubat 2008).
- BP, *Statistical Review of World Energy 2008*, Londra, BP Press, Haziran 2008.
- Deutsche Welle, "İran-Türkiye Doğal Gaz Anlaşması," 14 Temmuz 2007, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2682681,00.html?maca=tur-aa-eco-924-rdf> (Erişim Tarihi 09 Nisan 2008).
- Dikbaş, Kadir, "The Samsun-Ceyhan Pipeline", *Alexander's Gas & Oil Connections*, Cilt 10, No. 23, Aralık 2005.
- Energy Charter Secretariat, *The Energy Charter Treaty and Related Documents: A Legal Framework for International Energy Cooperation*, Netherlands, Energy Charter Secretariat Pub., 2004.
- Erol, M. Seyfettin, "Rusya'nın Orta Asya'ya "Enerjik" Dönüşü ve Bunun Taraflar Açısından Sonuçları", *Journal of Turkish Weekly*, 14 Mayıs 2007, <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=491>, (Erişim Tarihi 07 Ağustos 2007).
- EU Business, "Belarus to Increase Transit fee for Russian Oil", 06 Şubat 2007, <http://www.eubusiness.com/Energy/belarus-energy.44/> (Erişim Tarihi 05 Mart 2008).

- European Commission, "European Energy and Transport Trends to 2030", Belçika, 2005, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/trends_2030_update_2005/energy_transport_trends_2030_update_2005_en.pdf (Erişim Tarihi 03 Mart 2008).
- European Commission, *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*, Brüksel, Official Publications of the European Communities, 2006.
- Faramarzi, Scheherezade, "Kurdish Officials are Inviting Foreign Oil Companies in Iraq," *Alexander's Gas & Oil Connections*, Cilt 11, No. 4, 27 Şubat 2006.
- Fink, Daniel, "Assessing Turkey's Future As an Energy Transit Country", *The Washington Institute for Near East Policy*, No 11, Temmuz 2006.
- Güler, Hilmi, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2007 Bütçesi", Ankara, *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*, 2007.
- Interstate Oil and Gas Transport to Europe, "Baku Initiative," INOGATE, 2007, <http://www.inogate.org/inogate/en/baku-initiative> (Erişim Tarihi 02 Şubat 2008).
- Interstate Oil and Gas Transport to Europe, "INOGATE Brochure 2001-2004," 2007, <http://www.inogate.org/inogate/en/resources/publications> (Erişim Tarihi 02 Şubat 2008).
- Inan, Yüksel, *Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1995.
- Istikbal, Cahit, "Türk Boğazlarında Deniz Trafik Güvenliği ve Bölgesel Önemi," *Türk Kılavuz Kaptanlar Derneği*, 1. Balkan Sempozyumu, Edirne, 21 Nisan 2000, http://www.turkishpilots.org.tr/DOCUMENTS/C_ISTIKBAL_Balkan_Sempozyumu.htm (Erişim Tarihi 12 Ekim 2007).
- Kashin, Vasily ve Irina Reznik, "Experts Doubt that Turkmenistan has Enough Gas for all Customers", (Çev. Ferghana.Ru), *Ferghana.Ru News Agency*, 16 Temmuz 2007, <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2045> (Erişim Tarihi 25 Temmuz 2007).
- Khaleej Times Online, "Iran Export Gas to Europe", Dubai, 15 Temmuz 2007, http://www.khaleejtimes.com/DisplayArticleNew.aspx?xfile=data/business/2007/July/business_July444.xml§ion=business&col (Erişim Tarihi 25 Temmuz 2007).
- Kleveman, Lutz, *Yeni Büyük Oyun: Orta Asya ve Kafkasya'da Kan ve Petrol*, (Çev. Hür Güldü), İstanbul, Everest Yay., 2004.
- Mecklenburg, Karsten, *EU-Turkey Relations in the Field of Energy*, Brüksel, European Parliament Policy Department Press, 2006.
- Monaghan, Andrew ve L. Jankovski Montanaro, "EU-Russia Energy Relations: the Need For Active Engagement", *European Policy Centre Pub.*, Issue Paper No 45, 2006.
- Monaghan, Andrew, "Russia and the Security of Europe's Energy Supplies: Security in Diversity", *Conflict Studies Research Centre, Special Series*, Londra, Defence Academy of the United Kingdom, 2007.
- Motyl, Alexander, "Ukraine vs Russia: The Politics of an Energy Crisis", *Open Democracy Net*, Ocak 2006, http://www.opendemocracy.net/democracy-ukraine/gas_crisis_3185.jsp (Erişim Tarihi 16 Kasım 2007).
- Oktay, Ertan ve F. Radiye Çamkıran, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, No 1, 2006, s. 153-173.
- OPEC, *Annual Statistical Bulletin 2006*, Viyana, OPEC Press, 2007.
- Öztürk, K. Harun ve Arif Hepbaşlı, "Natural Gas Implementations in Turkey. Part 2: Natural Gas Pipeline Projects", *Energy Sources*, Cilt 26, No. 3, s. 287-297.
- Pallokat, Jan, "AB Nabucco'yu Gözden Çıkardı mı?", *Deutsche Welle*, 03 Temmuz 2007, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2668539,00.html> (Erişim Tarihi 14 Nisan 2008).
- Preda, Gabriela, "New Pipeline to Bring Russian Oil to Mediterranean," *Southeast European Times*, 19 Mart 2007, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2007/03/19/feature-02, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).
- Robert, John, "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 3, No 4, 2004, s. 17-46.
- Russian News&Informations Agency Novosti*, "Wrap: Russia, Bulgaria, Greece Sign Pipeline Deal, Highlight Security," *RIA Novosti*, 15 March 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070315/62070982.html>, (e.t. 04.04.2008).

- Sariibrahimoglu, Lale, "Turkey's Nabucco Policy Angers Some," *Alexander's Gas&Oil Connection*, Vol. 12, No. 12, 29 June 2007.
- Stern, Jonathan, "The Russian-Ukrainian gas Crisis of January 2006", *Oxford Institute for Energy Studies*, Ocak 2006, s.9-10, http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf (Erişim Tarihi 20 Nisan 2008).
- TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "BTC'nin Getirisi Yarı Milyar Doları Aştı", 25 Mayıs 2007, <http://www.enerji.gov.tr>, (Erişim Tarihi 12 Mart 2008).
- TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Trans Anadolu Petrol Boru Hattı'nın Temeli Atıldı", Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 24 Mayıs 2007.
- The New Anatolian Daily (NAD), "Turkey, Iran Agree to Carry Gas to Europe", 16 Temmuz 2007, <http://www.thenewanatolian.com/tna-27706.html> (Erişim Tarihi 04 Nisan 2008).
- Turkish Daily News, "Greece-Italy Pipeline to feed Energy-Hungry Europe", 2 Şubat 2007, <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=65337> (Erişim Tarihi 14 Mart 2008).
- Türkyılmaz, Oğuz et al., "Türkiye'nin Doğal Gaz Temin ve Tüketim Politikalarının Değerlendirilmesi Raporu", *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yay.*, Ankara, Mart 2006.
- US Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Briefs", Washington D.C., Temmuz 2006, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/pdf.pdf> (Erişim Tarihi 12 Şubat 2008).
- US Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief," August 2007, s.9, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/pdf.pdf>, (Erişim Tarihi 22 Eylül 2008).
- US Energy Information Administration, "Libya Country Analysis Brief", Temmuz 2007, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Libya/pdf.pdf> (Erişim Tarihi 25 Mart 2008).
- US Energy Information Administration, "World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates," Washington D.C., Ocak 2007, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html> (Erişim Tarihi 02 Şubat 2008).
- Volman, Daniel "The Bush Administration and African Oil: The Security Implications of US Energy Policy", *Review of African Political Economy*, Cilt 30, No 98, 2003, s. 576-583.
- Wright, T. Lloyd "Ministers meet to Discuss Milestone Energy Proposal", *Hydrocarbon Processing*, Mart 2007, s. 11.

Summary

Secure access to energy resources continues to be a field of competition among the concerned actors following the post-Cold War conditions; yet with a significant difference. Countries lacking adequate amount of energy resources to satisfy their desires for economic growth and/or geopolitical power started to implement aggressive foreign policies not only to secure their needs, but also to transform energy issues into tools of political maneuvers. The United States and China are necessarily concerned with energy geopolitics because of their rising energy consumption. This is why they place energy in the focus of their foreign policies. However the EU, which confronts an energy pressure similar to that of the USA and China, has remained far away from developing a common policy and therefore making necessary agreements to secure the Union's energy consumption. The EU countries preferred individual solutions instead of common policies. The lack of consensus has resulted in a weak positioning against big suppliers mainly Russia. Some member countries were seriously challenged by Russia's intention to use energy as a political weapon both in 2006 and 2007. The rising demand of the EU, possible security flaws of becoming dependent on Russia, and Russia's insistence on manipulating energy flow to Europe, displayed the importance of European energy supply security by exposing the strategic significance of Turkey. In response, the EU is search of secure suppliers other than Russia.

The EU is taking steps in order to develop its relations with Turkey, especially in the energy field. Turkey's geopolitical location, which stands out in the context of energy security, is indispensable to create a mutually beneficial cooperation promising to accelerate Turkey's accession to the Union as well. The most important aspect of this process has to do with Ankara's ability to start initiatives that activate its role of an energy corridor between Caspian, Middle East and Europe. Regarding oil; Turkey is planning to construct Samsun-Ceyhan oil pipeline alongside existing Blue Stream, Baku-Ceyhan and Kerkük-Yumurtalık pipelines. Regarding gas; Turkey has a vital role in the delivery of natural gas resources to EU. At this point, not only existing BTE gas pipeline between Azerbaijan and Turkey, but also the proposed Nabucco pipeline, and the natural gas agreement recently signed with Iran are of utmost importance. Turkey's new gas agreement with Iran will not only increase gas flows from Iran to Turkey and to Europe but also assure shares to Turkey in South Pars. Moreover Turkey, Iran and Turkmenistan might cooperate to feed Nabucco pipeline along with Azerbaijan by an extension, which starts at Turkmenistan, enters Iran, reaches Turkey and combines with BTE to be extended to Europe via Nabucco.

Turkey is not only a strategic transit country to Europe but also a significant regional power for strengthening the stability in Middle East, Central Asia and Caucasus. Stability in the European neighborhood and diversification of energy supplies appear as top priorities for the EU both of which are highly affiliated to Turkey's strategic role. Turkey, therefore, might help expanding a secure energy zone in European greater neighborhood if it manages at becoming an energy corridor between Caspian-Middle East and Europe.